

Dr. Prugberger Tamás DSc*

A jogi értékek világa jogdogmatikai és jogrendszer-tani összefüggésben, a jogi oktatás és kutatás e téren fennálló hiányosságai

I.

A téma időszerűségének a kérdése

A jogi értékekkel és a jog értékelésének problémájával napjaink hazai jogtudományában Ádám Antal foglalkozik. Egyik e tárgykörben írt munkájában utal arra, hogy a XX. század első felében Böhm Károly filozófiai síkú individualista megközelítésű értéktana mellett jogi megközelítéssel e témát Somló Bódog és Moór Gyula kutatta, kik szerint a jog helyességének megközelítése erkölcsi kérdés. Ugyanennek az időszaknak a német jogelméleti irodalmában Gustaw Radbruch értéktanában az szerepel, hogy a transzperszonalista jogi értékelésnél a jognak az erkölccsel való összefüggésének a vizsgálata mellőzhetetlen. Az értékek tekintetében ugyanis a kettő egymással szorosan összefügg. Ádám Antal kimutatja, hogy Stamler még ennél is tovább megy, amikor azt vallja, hogy a tételes-jog akkor helyes, ha az adott történelmi viszonyok között alkalmas a helyes végcélok, különösen a szociális ideál előmozdítására¹. Ez lényegében a II. Világháborút követő nyugat-európai szociális piacgazdaságon alapuló jogi értéktan, ami hatott a magyarországi jogi értéktanra is. Ugyancsak Ádám Antal mutatja ki, hogy ugyanennek a századnak a második felében a hazai jogirodalomban a jogi értékekkel Peschka Vilmos és Samu Mihály foglalkozott behatóbban. Ebbéli munkáik filozófiai háttérét Lukács György és Heller Ágnes írásai, míg szociológiai háttérét Hankis Elemér munkái képezték. A filozófusok az értékek vonatkozásában az ember nembeli lényegének a kiteljesedése alapulvételével közelítették meg a jogi értékeket is. Ugyanakkor Samu Mihály, de még inkább Peschka Vilmos a filozófiai és a szociológiai szemléletnek

---

* Dr. Prugberger Tamás DSc, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Munkajogi és Agrárjogi Tanszék, professor emeritus, Miskolc, a Professzorok Batthyányi Körének tagja

¹ Ádám Antal, *Jogi és erkölcsi értékek az alkotmányos jogállamban*, Állam és Jogtudomány, XXXVII (1996-97.) évf. 179181. és 184-186. o.

mintegy szintéziseként a jog szempontjából is azokat a jogi normákat és jogalkalmazási erőfeszítéseket tartották, amelyek elősegítik a társadalom-gazdasági viszonyok fejlődését². Peschka általános értéktana az értékek ontológiai jellegének a felkutatására irányult, míg jogi értéktana elsősorban a jogalkotásra koncentrált. E vizsgálatai során jutott arra a következtetésre, hogy a jog, illetve a jogalkotás a szerint értékelhető pozitívan vagy negatívan, hogy mennyiben felel meg a társadalom objektív törvényszerűségeinek³. Napjaink értéktanában ezt a nézetet fejleszteti tovább Ádám Antal munkássága, amikor ezt kiegészíti a természet-, és a technikai törvényszerűségek figyelembevételének a szükségességével a jogalkotás és a jogalkalmazás során⁴. Az 1990-es rendszerváltást követő jogi érték-kutatás területén Ádám Antal mintegy három komoly tanulmányban foglalta össze a jogi alapértékek problémáit, kitérve a jogi és az erkölcsi értékek összefüggéseire és alkotmányi kihatásaira, valamint összegezte az eddigi értékelméleteket⁵. Kajtár István, ugyancsak a tradicionális jogi értékeket a modern alkotmányos jogi értékekkel vetette össze⁶. A Pázmány Péter Katolikus egyetemről Zlinszky János prof. emeritus az alkotmányi értékeket a polgári jog oldaláról, míg Szatmári Béla a keresztényértékeket az emberi jogokkal összefüggésben vizsgálta⁷.

Ezzel a téma eddigi magyar irodalma kimerült. Ugyanakkor a transzatlanti posztmodern jogtudományban a neoliberais teljesen individualista jogi értéktan kezd egyre erőteljesebben tért hódítani, aminek az erőfölényen alapuló kegyetlen voltát D. Kennedy és R. M. Unger keményen bírálja⁸. Ennek ellenére a jogalkotási és a jogalkalmazási értékelésnek ez a globalista neoliberais szemlélete egyre terjeszkedik Európában

---

² Ádám, fent hiv. mű, 182-183. o.

³ Peschka Vilmos, Érték és kategóriák a jogalkotásban, Jogtudományi Közlöny, 1981/4. sz.; U.ő.: Természetjog és pozitív jog, Állam és Jogtudomány, 1970/4. sz. 657. o.; U.ő.: Jog és érték, Állam és Jogtudomány, 1964/4. sz. 532-596. o.

⁴ Ádám, 1. sz. alatt hiv. mű, 182. o.; U.ő.: A jogi alapértékek harmonizációja és versengése, Polgári Szemle, 2006/6-7. sz. 27. o.

⁵ Ádám, 1. és 4. sz. alatt hiv. művek, valamint tőle: Értékek és értékelméletek, Társadalmi Szemle, 1997/5. sz.

⁶ Kajtár István, Tradicionális jogi értékek és modern alkotmányos értékek. In: Jogtörténeti tanulmányok, 2005/8. sz.

⁷ Zlinszky János, Alkotmányos értékek-Polgári jog. In: Polgári jogi tudományos diákkör évkönyve, ELTE, ÁJK. Budapest (Bp), 2003. (2001-2002. tanév); Szatmári Béla, Keresztény értékek az emberi jogok szolgálatában. Teológiai Szemle, 2009.

⁸ Ádám, 1. sz. alatt hiv. mű, 189. o.

is. A transzatlanti régió ugyanis az euro-atlanti régiót e vonatkozásban is erőteljesen uralja⁹. Meglátásom szerint az Európai Unió jelenlegi politikai irányvonala nem kedvez e téma tárgyilagos kutatásának. Miként a gyakorló jogi normaalkotót és jogalkalmazót, ugyanígy a joghallgatót sem érdeklik a tételes-jog mögött meghúzódó értéktényezők. A szakma többsége kritika nélkül tudomásul veszi a pozitív jogot, amit a gyakorlatban mechanikusan alkalmaz. Ennek a következménye az, hogy igen sok egymásnak homlokegyenest ellentmondó és elméletileg meg nem alapozott ítélet és közigazgatási határozat születik ugyanazon a bíróságon és közigazgatási hatóságon belül, valamint egymásnak ellentmondó jogszabályok, azaz anyagi jogforrások ugyanazon alaki jogforrás keretei között. A jogi értéktan – megítélésem szerint – a jogi oktatásban sem kap kell hangsúlyt¹⁰.

Nem érzem magamat felkészültnek arra, hogy egy ilyen nagy ívű kutatásba belevágjak. Kutatási és oktatási területem ugyanis pozitív szak-jogági terület. Arra azonban, hogy néhány adalékkal hozzájáruljak a jogi értéktan és jogdogmatikai összefüggéseinek a kérdéséhez, néhány körülmény inspirált. Az egyik, hogy mind a nyugat-európai államokban, mind pedig most már a kelet-közép-európai államokban is a jogi szakmai szempontok helyett egyre erőteljesebben politikai célkitűzések vezérik a jogalkotást és a jogalkalmazást egyaránt. Már a németeknél is a jogelmélet (Rechtstheorie) csak fakultatív tárgy, holott éppen a németeknél lenne nagy szükség a jogdogmatikára. Ugyanis náluk az olyan alapjog-területeken kívül, mint amilyen a polgári jog és a büntető anyagi és eljárási jog, valamint a kereskedelmi és a szociális jog, a másodlagos jogterületek – mint pl. a munkajog – nincsenek kodifikálva. Jóllehet, a nyugat-európai államok többségében – miként Németországban is – a kereskedelmi jog kodifikált, mégis igen sok átjárás van az egyes jogterületek között. A kereskedelmi jogtól az itt említett jogterületekhez, valamint a nem minden országban kodifikált munka-, és szociális joghoz és

---

⁹ Pokol Béla, *Globális uralmi rend*, 1-2. kötet, Kairosz Kiadó, Bp. 2005. és 2008. 1. k. 36-59. o., 2. k. III-VI. fejezetek, VIII. fejezet 3-5. pontok; Hans-Peter Martin/Harald Schumann, *A globalizáció csapdája*, Perfekt K. 1998. 103-116. o.; David C. Corten, *Tőkés társaságok viláгурalma*, Kapu, 5. kiadás, 2. fejezet; Csath Magdolna, *Kiút a globalizációs zsákutcából*, Kairosz, 3. kiadás, 2. fejezet; Bogár László, *Lefelé a létezés lejtőin*, Kairosz, 2011. 62-96. o.; Prugberger Tamás, *Globalizáció, neoliberalizmus és a jog*, Kairosz, 2008. 62-65. o.

¹⁰ Német, holland és magyar joghallgatóktól, valamint német professzoroktól (utóbbiaktól kritikai jelleggel) kapott információ.

fordítva. A jogot tanuló ifjúság mindezt nem érzékeli. A joghallgatók lexikálisan a vizsgákra megtanulják a jogszabályokat, viszont a mögöttes álló társadalmi- és életviszonyok, valamint a jogforrások rendszerbeli elhelyezése nem érdeklik. Ennek következménye, hogy egyre több olyan hajmeresztő ítélet születik, amely ütközik a társadalom nagy többségének az igazságérzetével és a szakmai követelményeknek sem felelnek meg¹¹.

Mindebbe belejátszik természetesen az is, amit a nagy német jogfilozófus, Gustaw Radbruch mondott, hogy a joghallgatóknak csak az elenyésző többségét érdeklik a jog elméleti kérdései. A nagy többség csak a jognak azt a praktikus részét kívánja elsajátítani, amivel a jogász pályán mint gyakorló bíró, ügyész vagy ügyvéd, sikeresen működni képes¹².

Ma már azonban ez az állítás is egyre inkább megkérdőjelezhető az amerikai jogász szemlélet térhódítása miatt. Az Amerikai Egyesült Államokban ugyanis az ítéletek túlnyomó többségét szociál-, és gazdaságpolitikai, valamint szociológiai megfontolások alapján hozzák meg, amibe belejátszik a normatív aktusok gyérsége miatt az eseti aktushozatal gyakorlatán alapuló case law¹³. Mindennek jogelméleti alapját az amerikai jogszociológia adja, amelynek előtérben állása elhomályosítja a jognak a szociál-etikával és a jog belső inerciájával összefüggő kérdéseit. Ennek a szemléletnek a terjedése lazítja fel Európa nyugati és keleti felében a jogot, ide értve a magyarországit is.

II.

A jogi értékrend mibenléte és gyökere

A jog kialakulásának és fejlődéstörténetének a menete rekonstruálható a mai európa-jog kialakulásának és fejlődéstörténetének a nyomon követésén keresztül. Az egyes jogterületekre vonatkozó rendeletek és irányelvek megalkotására akkor kerül sor, amikor az ottani viszonyok uniós rendezést igényelnek. Az így megfogalmazásra kerülő egyes jogte-

---

¹¹ Idősebb német jogászprofesszoroktól velem közölt kritikai álláspontja (Trier, Mainz, Frankfurt am Oder).

¹² Peschka, Barangolás Gustav Radbruch életútján Artur Kaufmann kalauzolásával. *Állam és jogtudomány*, XXXI/2. (1989). 545. o.

¹³ Kovács László ny. törvényszéki bírónak, a Fővárosi Bíróság v. elnökhelyettesének az USA-ban (Kalifornia) történt többszöri tartózkodása során kialakult és velem közölt véleménye.

rületeket lefedő uniós normák végül kisebb-nagyobb mértékben konzisztens jelleggel összeállnak. Hasonlóan alakult ki az idők folyamán a jog konzisztens dogmatikai jellege és szerkezete, valamint szabályrendszere továbbá bírói gyakorlata az idők folyamán. Az egyes nemzeti jogok is az „ősi jog” korában valahogy így keletkeztek és így álltak össze a társadalmi igények szerint dogmatikai rendszerré. Az ősi társadalom sem tudott volna működni, ha a közösség tagjai ne lettek volna tekintettel egymás érdekeire. Minden emberi egyedben benne van ősidőktől kezdve az egoizmus és az altruizmus dichotomiája, aminek az aránya az egyes emberek karakterében különböző arányokat ölt és különbözőképpen nyilvánul meg. E két komponens minden szervezett emberi közösség működése szempontjából alapvető jelentőségű. Közösségi kihatásként e tényezők már az ősi társadalmiszerveződésekben és az ősi jog-, illetve normarendszerekben már kialakították az igazságosság és a méltányosság kategóriáját, amelynek egyik bizonyítéka az Ószövetségből ismert „salamoni ítélet”, másik bizonyítéka, hogy az ázsiai termelési mód egészen kora-ókori civilizált államszerveződéseiben kialakultak az ún. „menedékvárosok”, ahová a talió és a vérbosszú elől el lehetett menekülni. A menedékváros csak akkor fogadta be az oda menekülőt, ha ártatlansága vagy tettének csekély súlya bizonyítást nyert, mert ha az ellenkezője bizonyult igaznak, akkor az asyllum-városból távoznia kellett¹⁴.

Az ember, mint a gerinces vízi és szárazföldi állatvilág legeszegebb, de egyik leggyengébb faj-fenomenja csak szervezett közösségi létben tudta magát a kezdeti időkben fenntartani. Emiatt szükségszerűen alakultak és gyorsan fejlődtek ki azok a normák, magatartási szabályok, amelyek az egymás közötti érintkezést, a mellé-, valamint az alá- és fölérendeltségi kapcsolatokat, továbbá e kapcsolatok során kialakult konfliktusokat rendezték, pozitív tartalommal ítélték meg vagy negatív tartalommal ítélték el. E folyamat kialakulásának elvi alapja a természeti ösztön által motivált család-modell, vagyis a közös háztartásban való biológiai alapon kialakult kiscsaládi együttélési modell volt. Ez utódnemzésen és szaporodáson keresztül nagycsaládi alakulattá, majd törzsé és nemzeti közösségé (gens) kiszélesedve, kialakította a kiszélesedés által szükségessé vált bizonyos átalakításokkal a család-modellben a vérségi természetösztön által mind a felmenői párkapcsolatokban, mind pedig a lemenők között a férfi javára, az azonos nemű lemenők között

---

¹⁴ Tokics Imre, A menedékvárosok. Adventista Teológiai Főiskola és Országos Rabbiképző—Zsidó Egyetem Kiadása, Bp. 2012. 4. és 6. Fejezet.

pedig a születési idősorrend alapján fennálló hierarchiát. Ez az alapstruktúra képezte az alapját a számszerűségében egyre gyarapodott mikro(családi), mezo (törzsi) és makro (nemzeti/állami) közösségeken belüli és e közösségek közötti konfliktusok normatív rendezésének, amely a közösségi formátumok minél magasabb szintjén egyre bonyolultabb jelleget öltött. Az egyre magasabb közösségi szinteken a normatív rendezésnek egyre bonyolultabbá válását a minél magasabb társadalmi szerveződésben megnyilvánuló érdek- és viszony-kapcsolati struktúrák volumen-növekedése okozta és okozza ma is.

Mindezek okán a társadalmi élet megszervezése és irányítása, valamint intézményrendszerének a fenntartása egyre nagyobb szakmai tudást igényelt, aminek következtében kialakult a társadalom vezetésére specializálódott réteg. Ez a réteg ugyanakkor a társadalmi hierarchia tetejére kerülve, egyre el is távolodott a közösségtől, de ugyanez megnyilvánult fordítva is.

Az egyes személyes érdekek manifesztálódtak a hordozóik által képletesen megfogalmazott értékekben. Ezek az individuum tudatában részben az individuális és altruizmus ösztönvilág által elinduló pszichés töltésű érdek-, és értékfogalmazás transzformálódott és transzformálódik ma is a hierarchikus kapcsolatokon nyugvó tudati megítéléssel. A társadalmi hierarchia-rendszer és vezetési mechanizmus fejlődése fokozatosan állami szervezeti és vezetési mechanizmussá vált és ezzel párhuzamosan az egyéni és a közösségi érdek és értékrendszer normatív rendezése is egyre kifinomult formákban öltött testet, ami a jogtudomány kialakulása és fejlődése során egymással összefüggő dogmatikai rendszerré állt össze. Eme individuális és kollektív mellérendeltségi, valamint alá-, és főlérendeltségi közösségi vetületű értékrend egyre finomodó kialakulásában és fejlődésében komoly szerepet vitt a hiedelemből kialakult vallás és az egyre tudományosabban művelő és az állami- politikai életben is járatos papi kaszt, amely a természet törvényszerűségeit is kutatta, hogy az miként hasznosítható a közösség javára¹⁵.

Az ősi, primitív társadalmakban az individuális és a közösségi érdek- és értékfogalmazásokba a már említett ösztön-, és rációkomponenseken kívül belejátszott a természetfelettinek tartott természeti erőktől való félelem. Ebből alakult ki a vallás és az antropomorfizált istenkép és istenakarát, amely megalkotta azt az erkölcsi rendet, amely

---

¹⁵ V. V. Sztruve (szerk.): Szemelvények az ókori kelet világából, Művelt Nép Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó. Bp. 1956. 109. o.

szükséges ahhoz, hogy egy társadalmi közösség működni tudjon. Minden egyes, egymástól távol eső közösség kialakította a maga istenképét, valláserkölc-normatív intézményrendszerét, amelyet tagjaival a papi rend segítségével a közösséget irányító réteg pszichés ráhatással a közösséggel elfogadtatott. Ilyen módon az egyed társadalmi közösségekben eredetileg spontánul, de az állatvilág etológiai törvényszerűségeihez hasonlóan¹⁶ az ösztön-, és érdekmechanizmus által törvényszerűen kialakult normarendszer a társadalomirányítást a köznép felé leközvetítő, illetve az irányító és az irányított társadalmi komponens közötti közvetítést végző papság közreműködésével kialakult az istenek akarátának tulajdonított erkölcsi rend. Ez az erkölcsi rend az egyes közösségeken belül az individuumok egymás közötti és a közösségek egymás közötti mellérendeltségi, valamint alá-, és fölérendeltségi alapon nyugvó előbb már említett emocionális és racionális értékrendet pozitív vagy negatív irányban minősítette és minősíti ma is.

Ahogy az állami és jogi intézményrendszer véglegesen kialakult és stabilizálódott, a kiformalódott közösségi értékrend a vallás-erkölcsi értékrenddel egyetértő állami elismeréssel vált jogi értékrenddé. Ahhoz azonban, hogy ez a jogi értékrend eredményesen érvényesülni is tudjon, az szükségeltetett és szükségeltetik ma is, hogy megfeleljen az érintett jogalanyok, vagyis a társadalom tagjainak és az általuk vagy az intézményeik által létrehozott művi (fingált) jogalanyok, jogi személyek¹⁷ által felismert és megfogalmazott érdekeknek vagy az irányító hatalom és az irányítottak között informális vagy formális társadalmi konszenzussal mindkét vagy mindeneselyes oldal által elfogadott érdekharmonizációnak. Ezt kellett a társadalmi fejlődés korábbi szakaszaiban erősebb, majd egyre gyengülő vallási töltésű erkölcsi normarendszernek is megerősíteni. Az érdekelismerés és annak erkölcsi jellegű értékelése párhuzamosan futott és fejlődött egymás mellett, egymásra is kölcsönösen hatva, amit többnyire ugyancsak párhuzamosan egymásra tekintettel szentesített a vallási és az állami intézményrendszer. E két érdekelismerést elismerő és részben alkotó, valamint mind a kettőt szentesítő normaforrás együttműködése funkcionálisan és szervezetileg el is különülhet egymástól, ami a zsidó-keresztény/keresztyén kultúrkörre jellemző államilag szer-

---

¹⁶ Sányi Vilmos, *Az emberi viselkedés*, Sanoma Kiadó, Bp. 2007.; Szmodis Jenő, *A jog a humánetológia tükrében*. Magyar Tudomány, 2011/5. sz. 545-547. o.

¹⁷ 17 Moór Gyula, *A jogi személyek elmélete*. MTA. Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata. 2. szám. Bp. 1931. 12-15. §§

vezett euro-atlanti/transzatlanti társadalmakra érvényes, de össze is olvadhat egymással, ami viszont a muszlim kultúrkör államaira jellemző. A klasszikus muszlim államokban a vallási és az állami intézményrendszer nem, vagy csak alig különül el egymástól és ugyanez vonatkozik a vallásra és a jogi normákra is. A muszlim államokban a „saria” vallási és egyben jogi parancs is¹⁸.

A muszlim állam-, és jogrendszer, állam-, és jogelmélet merőben más, mint a már jelentősen szekularizálódott euro-atlanti/transzatlanti zsidó-keresztény/keresztény kultúrán nyugvó állam-, és jogrendszer, állam-, és jogelmélet. Mivel ránk ez az utóbbi vonatkozik, ezért ez utóbbinak a jogi értékrendjének a kérdéseivel foglalkozunk. Ebben a kultúrkörben kialakultak különböző társadalmi együttélési konvenciók, illemszabályok, amelyek különösebb értéket nem képviselnek, mivel jelentősebb absztrakt egyéni vagy közösségi érdek nem áll mögöttük. Ezért a vallás nem emelte a társadalomtörténeti fejlődés során erkölcsi szabállyá, erkölcsi normává és ezt a társadalom sem igényelte tőle. A nagyobb absztrakt egyéni és közösségi értékeket az állammal általában együttműködő vallási intézményrendszer általában erkölcsi értéknek ismeri el és ilyenként is szentesíti. Ugyanakkor a legtöbb erkölcsi értéket az egyházi és állami intézményrendszernek a muszlimhoz viszonyított elkülönülő, mégis azonban fennálló együttműködése folytán a kifejezetten a vallási körön túlmutató erkölcsi értékek és normák túlnyomó többségét az állam is jogi értéknek ismeri el és jogi norma rangjára emeli. Ez a folyamat a szekularizálódott korunkban, ha nem is közvetlenül, de a kereszténydemokrata vagy keresztényszocialista pártoknak a parlamenti és sikeres választás esetén kormányrésztvételi közreműködése, valamint a korábban kialakult és államilag jogi értéknek és normaként történt szentesítés tradícionális erkölcs és jogtudati továbbhatásként továbbra is fennáll. Legújabb korunkban azonban voltak átmeneti időszakok, amikor a vallási és állami intézményrendszer, a valláserkölcsi, valamint a közjogi érték-, és normarendszer szembe került egymással. Erre mindig a diktatúrák idején és csak átmenetileg került sor. Erre utal a francia forradalmat követő jakobinusi, a német nemzeti és az orosz internacionalista szocialista diktatúrának a vallásellenessége, amely diktatúrák szétporlásában jelentősen közrejátszott az, hogy e diktatúrák által megalkotott jogi normák és értékek szemben álltak a megfélemlített nagy többség érdekeivel

---

¹⁸ Sharia, iszlám jog.

és a hagyományos erkölcsi és jogi renddel, valamint erkölcsi és jogi értékekkel, amelyek tartalmi kibontására a továbbiakban kerül majd sor.

Ez a stabil, hagyományos erkölcsi értékrend és normarendszer az értékmérője a jogi normarendszernek, azaz a pozitív jognak és a pozitív jog által elismert jogi értékeknek. Lényegében ez az erkölcsi normarend az értékmérője a pozitív jognak, vagyis annak, hogy a pozitív jog helyes vagy helytelen, használ-e az államilag megszervezett emberi társadalomnak, intézményeinek, valamint tagjai többségének. Mivel pedig ez az erkölcsi értékrend a mércéje a jogi értékrendnek, a jogelméletnek egyik, a jogi értékek és normák minőségi megmértésével foglalkozó irányzata a pozitív jog eszmei mércéjét jelentő erkölcsi értékrendet és nézőpontot „természetjognak” nevezte el. A természetjog mögött álló erkölcsi eszme-, és értékrendszer az, amely a pozitív jogmércéje. Eme erkölcsi értékrend alapján ítélik meg a létező pozitív jog és értékrendje, hogy az mennyiben helyes, mennyiben helytelen vagy hibás. A létező pozitív jog a „sein” világa. A természetjog ezzel szemben a „sollen” világa, amely azt mondja meg, hogy a létező pozitív jognak milyennek kell vagy kellene lennie.

A pozitív jogelméleti iskola, mindenekelőtt Hans Kelsen és követői, de ugyanígy a szocialista jogelmélet is tagadja, tagadta a természetjog jogi jellegét¹⁹. Ugyanakkor Gustav Radbruch, Verdros, ma pedig Bidlinsky a természetjogot befogadja a jog intézményrendszerébe²⁰. Azon keresztül, hogy a természetjog a pozitív jog értékmérője, mindenképpen jogi kategóriának kell tekinteni, aminek nem a létező tételes jogban van helye, hanem a jogtudatban és részben a jogalkalmazásnak az értékelésében. Az ún. természetjog egyfelől megméri és értékeli a tételes-jogot „de lege lata” és eme értékelő vizsgálat alapján megmondja, hogy „de lege ferenda” milyennek kellene lennie az általa értékelt jogi normáknak és jogalkalmazásnak. Ez az egyik feladata. A másik feladata a természetjognak az, hogy megítélje és értékelje az olyan jogcselekményt, ami az alapvető erkölcsi és ezen keresztül a természetjogi értékrenddel ütközik. Így lehetett Radbruch természetjogi koncepciója alapján nemcsak erkölcsileg elítélni és kiközösíteni, hanem jogilag is bűnösnek nyilvánítani a Nürnbergi Perben azokat a nemzeti szocialista vezetőket, akik azzal érvelve hajtották végre emberiség elleni bűntetteiket, hogy

---

¹⁹ Hans Kelsen, *Tiszta jogtan*, ELTE. Bibó István Szakkollégium kiadása, (szerk.: Varga Csaba), Bp. 1988. II-IV. fejezetek.

²⁰ Gustav Radbruch, *Gesellschaftliches Unrecht und übergesellschaftliches Recht*, 1946.

mindezt az akkori III-ik birodalmi jogrend által előírt kötelezettségük gyanánt tették²¹. Így lehetett büntetőjogilag felelősségre vonni a Polpot-rezsim vezetőit, akik Kambodzsában tömegeket irtottak ki, magyar viszonylatban pedig így lehet vagy lehetett volna büntetőjogilag felelősségre vonni mindazokat, akik az 1956-os magyar forradalom idején sortűzek elrendelésével tömeggyilkosságok részesei voltak²². A természet-jog ilyen módon a jogalkalmazás síkján is jogi eszköz, értékmérő, értékelő elbírálást motiváló jogi realitás.

Összefoglalva az eddigieket, a jogi értékek részben a természet-jog által képviselt jogi nézetekké és értékekké emelkedett történetileg kialakult erkölcsi normákat a jogtudomány és a jogalkotás, valamint a jogalkalmazás elvi és gyakorlati tapasztalatai, továbbá más szakterületek jogilag releváns igényei alapján leszűrt komplex követelményrendszerét fogja ismeretelméleti kategóriaként össze. Lételeméleti kategória maga a pozitív jog, vagyis a meghozott normatív és az egyedi-eseti aktus. A jogi értéket különböző ontológiai és gnoszéológiai szempontok alakítják. A jogi érték és értékelés, valamint az érték tárgya közötti kapcsolatot maga az értékelés kategóriája teremti meg.

III.

A jogalkotás és a jogalkalmazás értékelésének a kérdése a jogi értékek szerint

A természetjognak és a pozitív jognak egyaránt egyik legnagyobb problémáját jelenti, hogy mikor „igazságos” egy jogi norma vagy norma-rendszer vagy pedig egy jogi normatív aktuson alapuló egyedi aktus ide értve a bírósági ítéletet is. Összességében nézve az értékelési szempontokat, emocionális és racionális eredetű erkölcsi tudat alapján ítélik és értékelik e vonatkozásban a laikus közönség és ehhez hozzátevve a szakmai felkészültséggel és ismeretekkel rendelkező jogász kör a tekintetben, hogy mikor helyes egy jogalkotás és egy jogalkalmazás, aminek mércéjeként mind a két esetben megjelenik az igazságosságkategorója. Az „igazságosság” lényegében az „igaz” tulajdonság-jelzőnek az absztrakciója. Az „igaz” szó jelzőként azt fejezi ki, hogy valamely állítás

---

²¹ Péteri Zoltán, Gustav Radbruch és a relativista jogfilozófia néhány kérdése. In: Kritikai tanulmányok a modern polgári jogelméletéről. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó (KJK.), Bp. 1963. 350-400. o.

²² Kahler Frigyes, „Mától kezdve lövünk”. Tíz év után a sortűzekről. Kairos K. Budapest, 2003.

vagy nézet vagy pedig érzékelés, illetve tapasztalat/tapasztalás, valamint tudás és ismeret a valóságnak megfelel-e? Az „igaznak” ellentétpárja a „hamis”. Míg az „igaz” vagy „hamis” ismeretelméleti, azaz gnoszzeológiai kategória, amely az objektív valóság lételméleti, azaz ontológiai kategóriával áll összefüggésben, kölcsönös kapcsolatban. A konkrét ontológiai és gnoszzeológiai, vagyis lét és ismereti kategóriának sokoldalú és sokszínű megnyilvánulása absztrakciójának első szintje az igazságosság és a hamisság kérdése. Azért ez az első szintje, mert itt az igazságosság fogalma mögött ontológiailag reálisan létező jelenségek lételméleti gyűjtőfogalma áll és ehhez adódik hozzá a gnoszzeológiai absztrakciót jelentő igazságosság fogalma. A második szintű absztrakciót az jelenti, amikor az ontológiai fenomének jelentős része nem konkrét, hanem absztrakt, tudatban megnyilvánuló jelenségek. A jog, mint kettős, egyfelől pozitív jogi, másfelől pedig mint természetjogi fenomén, a tartalmát az egyénekből és intézményekből álló államilag szervezett társadalomban a közmegegyezésen érdekek és az irányító szférából lefutó oktrojált érdekek összeegyeztetéseként gnoszzeológiai megfogalmazódó erkölcsi eszmei értékvilágot alakítja ki. Egyben pedig manifesztálódik a társadalomban tradicionálisan kiépült erkölcsi normarend teljes vagy részleges szabályozásában és e szabályoknak a közjogi/közigazgatás-jogi, valamint a magánjellegű jogi konfliktusok feloldásának módjában. A jogi igazságosságnak és az e princípium alapján történő jogi értékelésnek ebben az összefüggési láncolatában öt értékelési terület jelenik meg. Az egyik a pozitív jognak természetjogi értékelése, a másik a jogalkalmazásnak a tételes-jogi szabályok alkalmazásának helyességét érintő természetjogi értékelése, a harmadik a jogalkotás jogalkalmazási korrekcióját megvalósítani megkísérlő aktus mikénti sikerének a természetjogi értékelése, a negyedik, a jogalkalmazásnak a neki megfelelő természetjogi elvek alapján történő értékelése, a negyedik pedig a jogalkalmazás eredményének a laikus közvélemény általi értékelése. Ezt követően vizsgáljuk meg kissé bővebben a természetjogi értékelés e négy területét!

Ami az elsőt illeti, a pozitív tételes-jogi normáknak a természetjogi normák vetületében történő értékelése a jogi értékelés korai időszakában a theista indíttatású erkölcsi elveken nyugodott. Aquinoi Tamás az Isten által az emberi természetbe beültetett jogérzetből vezette le a természetjogot és annak normarendjét²³. A későbbiekben is a természetjo-

---

²³ Tomas Aquinensis, Summa theologica.

got, a *ius naturalae*-t az ember vele született jogérzetéből vezették le, azonban egyre halványuló, majd eltűnő isteni közrehatás mellett. Gustaw Radbruch már a természetjogot és annak elveit az ember biofiziológiai, racio-emocionális természetéből vezette le²⁴. A magyar Peschka Vilmos ennél tovább ment, kimondva azt, hogy minden tételes-jogi norma csak akkor talál önkéntes követésre, ha összhangban áll a társadalom objektív mozgástörvényeivel, amelyek lehetnek gazdaság-, szociál-, egészség-, és kultúrpolitikai és szervezési jelegűek, kihatva a köz- és a magánszférára egyaránt²⁵. A társadalom objektív törvényszerűségeinek ugyanakkor meg kell felelniük a természet-, végső soron az „Universum” objektív törvényszerű mozgásának is²⁶. E megfelelési láncolatnak tipikus területe a környezet-, és a természetvédelmi jog, amely lemegy egészen a természet, sőt az ember szempontjából adekuat és inadekuat *Universum*ig. Az emberiség pusztulását jelenthetik az olyan normatív és eseti jogi aktusok, amelyek globális méretű környezeti vagy természeti katasztrófával, az ökológiai egyensúly irreverzibilis megbontásával járnak²⁷.

A természetjogi szempontú értékelés második nagy területe, amikor a jogalkalmazásnak a vele összefüggő tételes-jogi szabályokkal történő összevetéséből kívánjuk megállapítani, hogy a jogalkalmazás során meghozott határozat az adott tényállást az ontológiai és a gnoszeológiai összefüggés alapján helytállóan, vagyis a valóságtartalomnak megfelelően állapították meg a bizonyítási eljárás során. Ez azt jelenti, hogy helytállóan rekonstruálta-e a jogalkalmazó a tényállást és helyes jogi következtetéseket vont le a tényállást érintő egy vagy több jogszabály alapján. Eme értékelés során az egyedi (közjogi-közigazgatási) aktus és a bírói ítélet értékelésénél a jogászai szakmai értékelés elsődlegesen arra irányul, hogy a meghozott közjogi-közigazgatási aktus vagy bírósági ítélet mennyiben felel meg a tényállásra vonatkozó egy vagy több jogi normának, jogszabálynak. Itt az értékelés alapja, hogy a jogalkalmazó minél bonyolultabb ügyet miként tudott a reá vonatkozó pozitív jog alkalmazásával a pozitív jog szempontjából helyesen megoldani. Tipikusan ilyen szakmai értékelés történik a jogorvoslati eljárás során, ahol a szakmaiság, a

---

²⁴ L. a 20. sz. jegyzetet.

²⁵ Peschka, Természetjog és pozitív jog. Állam és jogtudomány, 1964/4. sz. 592-596. o.

²⁶ Prugberger Tamás, A jogi normák természeti és társadalmi összefüggések rendszerében. In: A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken, 2011. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság Kiadása, Újvidék, 2012.

²⁷ James Lovelock, A földi élet egy új nézőpontból, Göncöl Kiadó, Bp. 1992.; U.ő, Gaja halványuló arca.

szakmai ismereteken nyugvó jogérzet és végső soron a felsőbbíróság racionális alapon motivált jogtudati-természetjogi szemlélet jelenik meg a felülbírálás során. Ugyanakkor az ún. „igazságérzet”, vagyis az erkölcsi elveken alapuló természetjogi tudat is befolyásolja a felsőbbíróságot a felülbírálás során²⁸.

Az értékelés harmadik formájánál az értékelés tárgya szintén a jogalkalmazás, azonban az értékelő alany nem a szakma, hanem a laikus közönség, valamint az ügyben szereplő felek. Abban az esetben, ha az adott eljárás során az elbírálandó ügygel összefüggő pozitív jog az erkölcsi normarendszerrel és ezen keresztül a lakosság „természetjogi tudatával” adequat módon összekapcsolódik. Az egyes ügyek elbírálásáról adott laikus szakmai értékelések is helytállóak lehetnek, bár az ilyen kérdésekben a laikus értékeléseknél a megítélés legtöbbször szubjektív érdekek által vezérelt emocionális indíttatásból adódóan a szakmai értékeléstől elrugaszkodva gyakran túlzottan indokolatlanul és megalapozatlanul erősen elrugaszkodó negatív vagy pozitív értékelésre kerül sor az érintette, vagy a közvélemény részéről. Ugyanakkor igen sokszor a laikus közeg igen helyesen értékeli bizonyos eseti aktusokat, bírósági ítéleteket, amelyeket igazságtalannak, a kialakult erkölcsi normákkal, végső soron a természetjogi elvekkel ellentéteseknek érez. Ilyen negatív közvéleményi értékelésre legtöbbször olyan esetben kerül sor, amikor eme erkölcsi-(természet)jogtudattal és a közmegegyezés által elfogadottan kialakult érdeklarmonizációval ütközik egy eseti döntés, amely mögött kapcsolati érdek vagy politikai megfontolás húzódik meg és motivál²⁹.

Az értékelés negyedik formájánál a jogalkalmazáson keresztül az annak során érintett jogi normák megítélésére kerül sor. Lehet, hogy a jogi norma már meghaladott és nem felel meg a társadalom különböző megalapozott, indokolt elvárásainak. Ez esetben a szakmai értékelésre az alapszintű jogalkalmazás során kiterjesztő vagy megszorító jogértelmezésre, esetleg „analógia legis”-re kerül sor az elsőfokú közjogi-közigazgatási aktus vagy bírósági ítélet meghozatalánál. A társadalmi igények és a pozitív jog közötti jelentős feszültség, diszkrepancia fennál-

---

²⁸ Mindez előtérbe állítja az értékfogalomnál a szubjektív, gnoszeológiai jelleget és ezt emeli ki Ádám Antal is: „érték az, amit az értékelő alany annak tart”. Ádám, Polgári Szemle, 2006/6-7. sz. 26. o.

²⁹ Az érték jogtudati kihangsúlyozása Ádámnál, erkölcsi összefüggésének kiemelése Radbruchnál, érdekekkel fenn álló kapcsolatának előtérbe állítása Jheringnél jelenik meg. Lásd 1. és 3. jegyzetet, továbbá Rudolph Jhering, *Das Zweck im Recht*, 4. Auflage, Breitkopf et Hartel Verlag, Leipzig. 1904.

lása esetében a jogorvoslat során, mégpedig annak legfelső szintjein elvi döntések és irányelvi határozatok formájában történik az egyedi aktuson, ítéleten keresztül érintett egy vagy több normatív aktus, jogforrás értékelése, amikor is vagy olyan kiterjesztett jogértelmezésre vagy bujtatva „*analogia iuris*”-ra kerül gyakran bujtatva sor, ami már quasi új jogi norma. A Kúriának az elvi határozatai ezért az eseti aktus, ítélet és a minden jogalany részére közvetlen jogforrásként funkcionáló jogszabály között álló olyan jogforrás, amely az alsóbíróságok számára közvetlen, míg a jogkereső közönség számára az ítéletet meghozó bíróságon keresztül közvetett jogforrás³⁰. Ez a kifejezetten szakmai értékelés a jogi értékelésnek egy olyan magasabb szintjét jelenti, amelynél a többnyire erkölcsi és alapvető jogi belső normarendszeren túlmutató társadalompolitikai, gazdasági és a társadalom szempontjából lényeges egyéb szakmai kritériumokat is figyelembe kell venni. Ez az értékelési mód igen gyakran meghaladja a szűkebb erkölcsi-jogtudati természetjog kereteit, amit Peschka Vilmos kitágított a társadalmi folyamatok objektív törvényszerűségeinek történő megfeleléssel. Ez azonban esetenként további tágítást igényel a természet és az *Universum* objektív törvényeinek a tekintetbe vételével is³¹. A színvonalas komplex szakmai értékelés mindezt igényli.

Eme a társadalom-, és egyéb tudományterületi szempontokkal tetűzdelt jogász normáértékelés mellett nem hagyható figyelmen kívül az értékelés ötödik formájaként aposztrofálható az az értékelés sem, amelyet e vonatkozásban a laikus közönség tesz. A laikus értékelés legtöbbször erkölcsi-szociális szempontok szerint értékeli ilyen esetekben az eseti aktust és azon keresztül a jogi normát is. Erre főleg akkor kerül sor, ha nemcsak az eseti aktus, hanem a mögötte meghúzódó jogi norma és gazdasági, szociális, valamint emberjogi-szabadságjogi, kollektív-kisebbségi normákat sért. Ilyen jogsérelmekre és a természetjog valamint a pozitív jog közötti diszkrépanciára elsősorban diktatúrák időszakában és azt követően kerül sor. A társadalom többsége ilyenkor a megfélemlítés okán „belső karanténba vonulva” hallgatólagosan önmagába fordulva értékeli. Van amikor a diktatúrát a társadalmi többség revolúcióval vagy külső segítséggel dönti meg. Legtöbbször azonban erre törvényes és bé-

---

³⁰ vö.: Peschka Vilmos, *A jog sajátossága*, Akadémiai Kiadó, Bp. 1998. 94-98. o.; U.ő.: *Appendix a jog sajátosságához*, MTA Állam és Jogtudományi Intézet és a KJK. közös kiadása, Bp. 1992. III. fejezet

³¹ A kitágítás sorrendjében I. a 25. jegyzetet (Peschka, a társad. obj. törvényei), a 4. sz. jegyzetet (Ádám, a technika, a term. tud. törvényei is), és a 26. jegyzetet (Prugberger, a tágértelemben vett *Universum* törvényei is még).

kés úton, választással kerül sor. Az első esetben az értékelés gyakran szubjektív társadalmi dühvel párosulva likvidál, ha pedig jogi eljárásokra sor is kerül, nem biztos, hogy az objektív is lesz. Ilyenkor az elszenvedett sérelmek robbanásszerűen törnek felszínre és legtöbbször az eljárásokat és az értékeléseket bosszú, és elégtételvétele inspirálja. Ilyenkor a fékező erőt, és az objektív jogi értékelés irányába történő tompítást, ha diktatúra megdöntésében külső erő is segítséget adott, ez a külső erő képes többé-kevésbé biztosítani. Ha viszont a diktatúra felszámolására nem revolúcióval vagy külső beavatkozással, hanem evolúcióval kerül sor (békés átmenettel), mint amilyen a Franco halálát követő spanyol és az 1990. évi magyar rendszerváltás is volt, a korábbi diktatúra reprezentánsi, ill. nómenklatúra köre viszonylag könnyen ki tud bújni gyakran az igazságszolgáltatás segítségével a jogi felelősségre vonás alól. Vagy ha nem is, a jogi felelősségre vonás következménye lényegesen enyhébb lesz, mint amit a jogi szakma objektíven értékelő irányvonala, valamint a társadalmi közvélemény az erkölcsi elveken nyugvó (természetjogi) jogérzete alapján elvárna.

Mindez, amiről most szó esett a jogi értékelés, nem pedig a jogi értékek területe. A kettő azonban szorosan összefügg egymással. Jogi értékelés ugyanis nincs jogi értékek nélkül. A jogi értékelés lehet helyes és lehet torz. Helyes akkor, ha a társadalomtörténetileg kialakult objektív tényezők szükségszerűségén alapulva társadalmi érdekegyensúly és béke érdekében kialakult erkölcsi, ill. természetjogi rend, valamint a tudomány által felismert objektív társadalmi és természeti törvényszerűségek alapján kerülnek megítélésre a normatív és eseti aktusok. Torz viszont, ha ezekkel szembe megy és manipulál, ami különböző társadalmilag káros áramlatok és politikai, hatalmi kurzusok manipulatív és/vagy kényszerítő hatására gyakran előáll. Ma, a neoliberais globalizáció világában a köz-, és a magánéletet behálózó pénzügyi és gazdasági hatalom, amely maga alá gyűrte mára az államot és éppen úgy, mint az egykori szocialista jogelmélet, elutasítja a már szekularizálódott modern természetjogi irányzatot (Radbruch, Verdros, Bidlinsky), piederstálra emelve a pozitív jog belső inerciái alapján történő Kelsentől származó szűk szakmai értékelését. Helyette olyan gazdasági, vagyonbirtoklási és együttélési szabályrendszert kíván kialakítani, amelyben az egoista önzés dominál. Ez az új irányzat szembe helyezkedve az erkölcsi/természetjogi értékrenddel és lényegében ezen, valamint a különböző szakterületek jogilag releváns tudományos felismerésen nyugvó követelményeivel (pl. anyagi haszonszerzés és gazdasági vállalkozás-indítás végetti

környezet és természetrombolás) előjön a maga társadalom-romboló extrém, a hagyományos jogrendet megváltoztatni törekvő igényeivel³².

Konkrétan, a gazdasági életben a verseny tisztaságát és tisztességes folytatását védő normákat, a tulajdongyakorlás szociális megkötését előíró szabályokat, a szociális hálót jelentő normatív előírásokat és más normatív együttélési értékeket kívánja lebontani a felsőbbrendűségi ember gazdasági és vagyoni erőfölényének teljes egoista kiteljesedésének előmozdítása érdekében. Visszatérőben van az Tomas Hobbes-i „ember embernek farkasa” anarcho-egoista küzdelem uralmának az elismerése, az „ego” minden oldalú érvényesülését elősegítését célzó eszközök válogatás nélküli alkalmazásának az erkölcsi és jogi legalizálása, amelynek anarcho-liberalizmusa szétroncsolja a társadalmat. Ezt az USA-tól elindult és ma már az EU-ban is egyre erőteljesebben érvényesülő eltorzult még csak részben pozitív jogi, azonban konzisztens jogtudati értékrendet³³, egyre erőteljesebben érvényre kívánják juttatni minden nemzeti államban bizonyos hatalmi erők³⁴. Az új, neoliberális globalo-társadalmi-állami rendszert felépíteni akarók egyfelől az egoista képességek minél szélesebb kiteljesedésének elősegítése érdekében minden közösségi altruista korlátot le kívánnak bontani, aminek eszköze a dereguláció. Az egoista vagyonfelhalmozás és a képességek szerinti határtalan haszonszerzés lehetővé tételét pedig a privatizáció és az állami korlátok lebontásával kívánják elérni. Annak érdekében pedig, hogy mindez sikerüljön, a az önkormányzati rendszer helyett a minél erősebb e szemléletet képviselő állam részére egyre erőteljesebb centralizációt segítik elő. Ennek érdekében támadják a kollektív jogokat a nemzeti kisebbségek esetében, ami összefügg a világ-kormány kialakításának a tervével. Ennek közbenső lépcsője, hogy az európai nemzeti államok szuverenitásának a felszámolásával az USA mintájára Egyesült Európai Államok jön létre uniformizált kultúrával, egységes pénznemmel, egységes gazdasági rendszerrel és nyelvvel, ami itt is az angol lenne. Annak érdekében pedig, hogy a nem sikeres és a kevésbé tehetséges és ezért a mai

---

³² G. Verdross, *Das Problem des freien Ermessens und die Freiheitsbewegung*, Wien, 1914.; G. Radbruch, *Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht*, 1946; F. Bydliński, *Iuristische Methodslehre und Begriff*, Springer, Wien-New-York, 1991; Csath Magdolna, *Globalizációs végjáték*, Kairosz, 2008. (Az értékrend válsága c. fejezet), 187-228. o.; U.ő.: *Kiút a globalizációs zsákutcából*, Kairosz, 5. fejezet (Az értékrend torzítása); Ádám Antal, L. 1. sz. jegyzet, 189. o.

³³ Pokol Béla, *Globális uralmi rend*, 2. kötet, Kairosz, 2008. VIII/4-5.

³⁴ V.ö. a 9. jegyzettel.

magasabb technikai igényeknek megfelelő munkára, vagyis az uralmon lévő gazdag rétegnek maximális profit kitermelésére nem kellően alkalmasnak tartott személyek és népcsoportok utódnemzésének és általában a köznép szaporodásának korlátozása érdekében a nem termékenyítő szexuális másságot képviselőket a tolerancia helyett pozitív diszkriminációban részesítik. Ennek érdekében a nemek közötti egyenlőséget ez az irányzat a természet törvényeivel teljesen szembe helyezkedve akként értelmezi, hogy a gyermeket nemi identitásának elfojtásával neutrálisan kell nevelni azért, hogy felnőtt korában maga döntse el, hogy a férfi vagy a női nemhez akar-e tartozni. A globalista értékrend teljesen szembe helyezkedve az Univerzum, a természet, a társadalom, az emberi egyed, a gazdaság és a moralitás alapvető törvényszerűségeivel, szét akarja verni az ezek szabályozására történelmileg kialakult a pozitív jogban és az azt értékelő természetjogi szakmai és köztudatban történelmi tapasztalatok alapján szükségszerűen kialakult értékrendet és jogi intézményrendszert.

IV.

A főbb jogi érték-kategóriák a jogrendszer főbb ágazataiban és intézményeiben

A jogi értékek a jogrendszer jogdogmatikailag kialakult tagozódásnak egyes ágaiban és intézményeiben bizonyos strukturális alaphasonlóságok mellett a jogág jellegének megfelelő eltéréseket mutatnak.

Az Alaptörvény, illetve az alkotmányjog fogja össze elvi szinten a közjogi, a közigazgatási jogi és a magán-, és gazdasági jogi, valamint a szociális jogi, továbbá a büntetőjogi értékeket. Ezek közül az Alaptörvény csak a központi és az önkormányzati államhatalmi és igazgatási szervek egymás közötti viszonyát, valamint az állami mechanizmus egészét, beleértve a legfelsőbb szinten fennálló államhatalmi ágak, úgy mint a törvényhozás, a végrehajtás és az igazságszolgáltatás közötti megosztást, továbbá a központi hatalom és az önkormányzatok közötti viszonyt rendezi. Itt az alapvető érték a hatalomkoncentráció megakadályozását célzó államhatalmi ágak megosztása az itt megemlített állami mechanizmus-elemek között. Ez az elv már megjelent az ókori görög és római társadalomban. Spártában és Rómában a demokrácia idején egyéves megbízatással választották meg a két államfőt, a két basileost, illetve a két consult, kik közül mindegyik felváltva két évig irányított, míg ez alatt az idő alatt a másik felügyelte, ellenőrizte társának irányítói tevé-

kenységét³⁵. A középkori Velencei Köztársaságban egy hármás egyensúlyt hoztak létre, ahol a hatalmi egyensúlyt egy kölcsönös ellenőrzési háromszög biztosította, ami a Nagytanács, a Tízek Tanácsa és a Dozse között állt fenn³⁶.

A modern államokban a hatalom legfelső szintjén a hatalom-megosztásnak ehhez hasonló modelljét jelenti a parlamentáris monarchia és köztársaság, valamint a prezidenciális és a félprezidenciális köztársaság. Az a némi különbség e rendszerek között, hogy a prezidenciális és a félprezidenciális államformánál az államfő erősebb a kormánynál, sőt a prezidenciálisnál az államfő alakítja meg a kormányát és ő egyúttal a kormány feje (USA), míg a parlamentáris államforma esetében a kormány az államfőnél erősebb fenomen³⁷. A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy a hatalom-megosztásnak ez az elve a történelem során ismétlődően csorbát szenvedett egészen a napjainkig, mert a hatalom-koncentrációs kísérletek az esetek többségében sikerültek. A hatalom-összpontosítási törekvéseknek két technikája van. Az egyik, az általában 4-5 éves mandátumra megválasztott nem örökletes államfő választási manipulációkkal igyekeznek számtalan ciklusra tartósan megválasztatni magát, a másik megoldás pedig, hogy a legfelső állami funkciókban megbízatásuk letelte után ugyanazok a személyek maradnak meg, csak egymást cserélik az egyes posztokon. Az EU is ma már egyértelműen hatalomkoncentrációra törekszik, csak más módon. Egyfelől a maga belső szervezetét úgy alakította ki, hogy az EU kormányát jelentő Bizottság hozza meg az alapvető jogforrásokat, nem pedig a Parlament³⁸. A Bizottság és annak az elnöke az Európai Bank és az IMF segítségével a támogatásokon és a hitelezéseken keresztül egyre erőteljesebb pénzügyi és gazdasági felügyeletet kíván gyakorolni a tagállamok felett, rákényszerítve azokat, hogy elvonásos menstria ortodox pénzügyi és gazdaságpolitikát folytassanak a szupranacionális pénzintézetek és gaz-

---

³⁵ Gönczi/Horváth/Révész/Stipta/Zlinszky, Egyetemes jogtörténet, 46.o; Vécsey Tamás, A római jog, 5. Kiadás Bp. Franklin Kiadó 23-24., 60. és 99. o.

³⁶ Bárándy Gergely, Velence fénykora, Solar Kiadó, 1999. 127-136. o. (dozse), 139-142. o. (Nagytanács), 154-158. o. (Tízek Tanácsa).

³⁷ Varga Attila, Alkotmányjogi és államszervezési alapismertetek, Scientia Kiadó Kolozsvár, 2003. 134-137. o.; Pikler Kornél, A parlamentáris kormányzati rendszer és a közigazgatás irányítása, I. rész, A Közigazgatás Fejlesztésének Komplex Tudományos Vizsgálata Országos Kutatási Főirány Programiroda kiadása, Bp. 1983.

³⁸ Várnay Ernő/Papp Mónika, Az Európai Unió joga, Complex Kiadó, Bp. 2010. II. fejezet, 2.1-24. pontok (Intézményrendszer); Szalayné, Sándor Erzsébet, Az Európai Unió közjogi alapjai, I. kötet, 125. és 154-155. o.

dasági szervezetek előnyére, a lakosságot sújtva. Ez az irányzat a tagállamok szuverenitásának a korlátozásának a politikájával igyekszik előkészíteni az USA modelljéhez hasonló Európai Egyesült Államokat.

Ami a központi hatalom és az önkormányzatok viszonyát illeti, optimális szervezési érték a települési önkormányzatoktól felfelé, a területi önkormányzatokon keresztül a korlátozott szuverenitással rendelkező tartományok szövetségeként kialakított állam-modell. Ilyen a Német Szövetségi Köztársaság, Ausztria, és Svájc állam-modellje. Ehhez kezd hasonlítani az európai latin államok tartomány-szerkezete is. A tartományok Olaszországban, Spanyolországban és Portugáliában egyre nagyobb önállósággal rendelkeznek. A francia departemenek esetében is több önállóságot biztosít ma már a központi hatalom. A skandináv államokban is nagyfokú önállósággal rendelkeznek a települési és a területi önkormányzatok. Ez köszönhető az EU-nak, ahol pozitív tendenciaként támogatják a régiók kialakítását. Az itt említett országokban a tartományok egyúttal gazdasági régiókként is funkcionálnak. Magyarországon is voltak kísérletek a több megyét átfogó régiók kialakítására³⁹, amelyek Ausztriához hasonló tartományként is funkcionálhattak volna⁴⁰. A jelenlegi második Orbán kormány azonban inkább a központosítás felé hajlik. Ennél fogva a régiók felállítására nem került sor, a megyék önkormányzati státusa meglehetősen formális, míg a települések önkormányzati jogosítványait a kormány egyre szűkíti és a járási hivatalok felállításával szoros ellenőrzés alá vonja. Érdemes felfigyelni azokra a kiemelt területi autonómiákra, amelyek az egyes államokon belül a nemzeti kisebbségek kollektív önszerveződéseinek állami elismeréseként alakultak ki. Kifejezetten ilyen állam-berendezkedés áll fenn Belgiumban, ahol a vallon, a flamand és a német közösség alkot nemzeti területi autonómiát. Spanyolországban ugyancsak nemzetiségi alapon kiemelt tartomány Katalánia, Olaszországban pedig a kétnemzetiségű és kétnyelvű Dél-Tirol. Hasonlóval lehet találkozni Svédországban, Finnországban és Dániában is. Ilyeneket területi szinten is indokolt lenne kialakítani Magyarországon is

---

³⁹ Horváth M. Tamás, A regionális intézményrendszer kiépítése Magyarországon – Szervezeti rend és működés 55-57. o. ; Szigeti Ernő, Az állami gazdaság decentralizált területi szervezeti rendszere regionalizálásának a kérdése, 157-212. o.; Perger Éva, A főváros „környéki” régióként való értelmezése – A központi régió problémája, 213-254. o. Valamennyi in: A regionális politika közigazgatási feltétele (Szerk.: Horváth M. Tamás). Magyar Közigazgatási Intézet kiadása, Bp. 2004.

⁴⁰ Prugberger, A magyar önkormányzati rendszer kialakításának elvi és gyakorlati kérdései, Gazdaság és Társadalom, 1993/1-2. sz. 78-124. o.

a szlovákok, a szerbek és a románok javára akár két-, vagy háromnyelvűséggel és két-vagy három nemzetiséggel. A Pilisben a magyar-szlovákkal, Vas megye dél-nyugati csücskében a szlovén(vend), a déli határterületeken a horvát és a szerb kisebbséggel, Békés Megyében pedig a szlovák és a román kisebbséggel. Csak így várhatná el joggal Magyarország is, hogy a Trianoni Békeszerződéskor elcsatolt országrészekben a magyar kisebbségek is hasonló autonómiákat kapjanak⁴¹. Az EU-nak kellene ez irányú politikát folytatnia. Csak ilyen körülmények között nyugodnának meg a nemzeti-kisebbségi villongások Közép-Európában. Ez egyúttal az EU érdeke is lenne. Az EU azonban az Egyesült Európai Államok létrehozásának illúziója miatt minden nemzetiségi autonómia törekvéssel szemben áll és ezért negatív értékként éppen a magyarokkal szemben mindig kettős mércével negatív diszkriminációt alkalmaz a Római Szerződéssel és a Lizaboni Chartával szembehelyezkedve. E téren egyetlen civilizált európai-jogi érték egy olyan alulról felfelé építkező autonómiákon alapuló piramis-szerkezetű államok integrációjából álló EU lenne, ahol nem az EU volna a legfőbb törvényhozó és végrehajtó hatalom, hanem a parlament volna a törvényhozásért, míg a Bizottság a végrehajtásért, a Curia pedig a jogszolgáltatásért felelős legfőbb európai uniós szerv. Ebbe a felállásba bele illene a kollektív jogokon alapuló nemzeti kisebbségek önkormányzata. Ezen a téren ez lenne az egyik legfőbb alkotmányos természetjogi érték, amit minél előbb pozitív joggá kellene alakítani⁴².

A közigazgatási jog területén az alapvető érték a célszerűség elvének a jogszerűséggel történő összekötése. Ezen kívül a közigazgatástól alapvető elvárás, hogy az Alaptörvényben meghatározott általánosan körvonalazott alkotmányos alapjogokat, alapvető emberi és állampolgári jogokat, ide értve az egészséghez, az egzisztenciális és a szociális biztonsághoz, a munkához való jogot a foglalkoztatás elősegítésével együtt, a vállalkozásszabadságát és támogatását, a nemzeti kisebbségek már említett kollektív és individuális jogait a közigazgatás normatív és egyedi aktushozatalai során. Ezzel függ össze a munkanélküliek ellátásához juttatásának a foglalkoztatás aktív (ingyenes képzés, kiközvetítés, anyagi ösztönzése a munkanélkülieket foglalkoztatóknak, a munkahelyteremtő

---

⁴¹ Prugberger, A Kárpát-medence nemzeti kisebbségeinek kollektív jogai, Valóság, 2004/2. sz. 51-64. o.; U.ő.: Az autonómia időszzerűsége és jelentősége, Valóság, 2010/11. sz. 91-109. o.

⁴² Prugberger, L. előző jegyzet.

vállalkozások, vállalatok támogatása, közhasznú munkaszervezés) és passzív (munkanélküli segély) eszközeivel, a társadalombiztosítással a jogosultaknak a megjáró egészségbiztosítási és nyugdíj szolgáltatások időben és maradéktalan teljesítése, a köz-, és a felsőoktatásban való részvétel megélhetési krízis nélküli egyenlő esélyű teljesítése. Ide tartozik még a közművelődési és a kulturális joggyakorlás feltételeinek hasonló biztosítása az ez irányú intézmények fenntartásával. A közigazgatással szembeni elvárás, hogy az állam polgárainak biztosítsa mindazon jogokat a közszolgáltatások és az infrastruktúra fenntartásával, amelyek az emberi minőségnek megfelelő élethez szükségesek és amelyeket az Alaptörvény is részben megnevez. Ide tartozik az elesettek felkarolása, a róluk való szociális gondoskodás is. Ezt a települési önkormányzatokon keresztül, valamint a szövetkezeti mozgalom és a szociális vállalatok támogatásával az állam nemcsak a jóléti és a szociális állam, hanem a konzervatív liberalizmus időszakában is biztosította a közigazgatás. Ennek jegyében részesültek adókedvezményben és állami támogatásban a szövetkezetek és azok a szociális vállalatok és intézmények, amelyek a testi és szellemi fogyatékkal élők foglalkoztatásáról gondoskodtak. A gazdasági verseny-esélyegyenlőség elvére hivatkozva az EU ezt a pozitív elbánást nem engedi és megvonta az e szervezetek részére korábbi támogatás és az adókedvezmény-nyújtás lehetőségeit⁴³.

A közigazgatással szemben komoly elvárás még az egészséges közéletmezésről és ételmisszerellátásról való gondoskodás és ezzel, valamint a bankok tisztességtelen hitelezési gyakorlatával, és egyes gyártó- és kereskedelmi cégek hasonló szolgáltatási módszereivel szembeni fogyasztóvédelem, valamint a környezet és természetvédelem, továbbá a közbiztonság megszervezése és mindezekről való gondoskodás. Ezek a közigazgatással szembeni elvárásai jogi értékek azonban igen gyakran a közigazgatásban elterjedt korrupció és ügyfél-lekezelés miatt nem érvényesülnek. Igen gyakori jelenség, hogy a felügyeleti szervek összejátszanak a felügyeletük alá tartozó szervezetekkel, vállalatokkal és vállal-

---

⁴³ Az EU-nak a gazdasági verseny terén fennálló esélyegyenlőséget előíró rendeletére hivatkozva a tagállamoknak el kellett törölni a csökkent munkaképességűeket foglalkoztató vállalatok és szövetkezetek támogatását. Kritikáját adja az ILO 2002. júliusi keltezésű ajánlása, semmitmondó állásfoglalás az EU. Gazdasági és Szociális Bizottsága 2004. febr. 23.-i keltezésű állásfoglalása. L.: Prugberger, A szövetkezeti tagság állami elismerésének és támogatásának problematikus pontjai a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége és az EU szemlélete szerint. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juris, 2007. 692. és 699. o.

kozásokkal, előre értesítve őket, hogy mikor lesz helyszíni ellenőrzés. A korrupciók egyik tüzfészke a közbeszerzési pályázatok, valamint az állami támogatások elbírálása és odaítélése, valamint az ezekkel kapcsolatos visszaosztási gyakorlat. Mindezt az ilyen gyakorlatot folytató államok, így a korábbi bal-liberális kormányzati éra alatt Magyarország esetében is a korábbi EU bizottság és különösen annak pénzügyi biztosa meglehetősen lazán kezelte. Ennek az eredménye lett több ország eladósodása, így Magyarorszáé is. Ez elsődlegesen a kormány-koalíciókban szerepelt liberális és liberális érzelmű szocialista pártok bűne, mivel tőlük indult el ez a korrupciós és elnéző gyakorlat. Magyarországi viszonylatban Medgyessy mondta ki, hogy az SZDSZ tele van korrupcióval. Ezért is kellett távoznia a miniszterelnöki székéből. Az ekkori bal-liberális Medgyessy kormánykoalíció SZDSZ-es belügyminisztere pedig természetesnek tartotta a megélhetési bűnözést, amivel a társadalomnak együtt kell élnie és mindenki saját maga gondoskodik a védelméről. Ez a szemlélet vezetett az őrző-védő kft-ék elszaporodásához, ahová a jó kereset miatt tömegével álltak be a rokkantsági és az előnyugdíjat választott életerős és még a középkort sem elért rendőrök. Ami pedig a rendőrséget illeti – miként ez most derült ki és most próbálja megtisztítani az állományt a második Orbán kormány belügyminisztere – korrupciós háló fonja körül⁴⁴. Ilyen körülmények között érthető, hogy az alaptörvényi elvekkel ellentétben egyre romlik a közbiztonság Magyarországon, ami azonban a többi közép-kelet-európai államra is jellemző.

Áttérve a civilisztika tágabb területére, e terület jogi értékei két nagy csoportra oszthatók. Az értékek egyik csoportja a kifejezetten magánjogi jogviszonyokra, míg a másik a gazdasági ügyletek jogviszonyaira vonatkozik. A jogi értékek hasonlósága, sőt némelykor azonossága miatt a kettő együtt tárgyalható. Ami a személyiséget, azaz a jogalanyiságot érinti, a jogtörténeti fejlődés során kialakult jogképeség mellett a cselekvőképesség, a korlátozott cselekvőképesség, a cselekvőképtelenség, valamint a vétőképesség kategóriája. Eme kategóriákat a neoliborális modern jogelmélet igyekszik relativává tenni⁴⁵. A korlátozott cselekvőképességet felszámolná és cselekvőképessé tenné, az ilyen személy mellé egy pártfogó-segítőt kijelölve. Ezzel összhangban a 18 év alatti fiatalkorú is kaphat Európa-szerre minden további nélkül gépjárműveze-

---

⁴⁴ Lásd Csikász Brigitta tudósításait a Heti Világgazdaság 2012 augusztusi számaiban.

⁴⁵ Vö. Jakab Nóra, A margón és azon túl. Az intellektuális és a pszicho-szociális fogyatékkal élő emberek cselekvőképességéről. Novotni Kiadó, Miskolc, 2012.

tői jogosítványt, továbbá szülői, gyám-, vagy gondnoki hozzájárulás nélkül köthet munkaszerződést, nőtt a közúti balesetek, valamint az olyan bűnügyek száma, amelyeket jogellenes ügyletlebonyolító cégek kellő tapasztalattal nem rendelkező alkalmazottaik közreműködésével bonyolítanak le annak tudatában, hogy a rájuk kiszabott büntetések enyhébbek. Ugyanakkor eme uniós irányelveken nyugvó liberalizálás miatt egyre több fiatal kerül munkaviszony helyett emberkereskedői csapdahelyzetekbe.

A tulajdonjogon belül a tulajdonos, a haszonélvező, és a bérlő, valamint a haszonbérlő birtoklási jogát kezdettől fogva korlátozta a szomszédjog, vagyis az az elv, hogy e jogot a szomszéd zavarása nélkül szükséges gyakorolni. Jhering ezt az alapjában fennálló természetjogi elvet részletekbe menő precizitással dolgozta ki, lényegében a kanti erkölcs-filozófia „categoricus imperativus” fogalmából kiindulva, ahol mindenki cselekedetének a másokra tekintettel fennálló erkölcsi maximumán kell alapulnia, hogy a másik is így viszonyuljon hozzá⁴⁶. Ez egyúttal az érdek-kategóriák oldaláról azt jelenti, hogy mindenkinek a saját érdekeit a cselekvés és a jogviszony-létesítés során összhangba kell hoznia a másik érdekeivel. Ez a kérdés már az elsődleges tulajdonjogon és a másodlagos dologi jogon alapuló birtoklás területén túlterjeszkedik és átkerül a kötelmi jog területére. Maradva azonban még a tulajdonjognál, a rendelkezési jogot az állam is korlátozhatja az olyan nagy értékű ingók (festmények, egyéb műtárgyak) és ingatlanok (műemlékek) esetében, amelyek össznemzeti vagyonként vannak a kontinentális jogrendszerekben az állam belső szuverenitása alapján nyilvántartva. Jogdogmatikailag fenn áll a tulajdonos részéről egy magánjogi alapon létező közvetlen vagyoni jogosultság, míg az állam részéről pedig egy, a belső szuverenitáson alapuló közjogi jellegű közvetett vagyoni jog. Ez is egy történelmileg kialakult természetjogi elv alapján álló pozitív jogi szabály, ami az Egyesült Királyság jogában a Magna Chartán alapuló íratlan alkotmányon nyugodva minden tulajdon a korona tulajdonaként jelenik meg „in abstracto”, ami „in concreto” az egyes tulajdonosoknál lépcsőzetesen a koronától kapott haszonélvezeti jognak minősül. A valóságban azonban itt is a kontinentális joghoz hasonló nemzeti vagyont képező tulajdon-

---

⁴⁶ Jhering, 29. jegyzet, Imanuel Kant, Kritik der Urteilkraft, Werke 4. 351, etc., Kritik der Praktischen Vernunft, Werke, 3. 251-269., Kritik der Urteilkraft, , Werke, 4. 351. usw., Könemann Verlag, Köln.

jogról van szó azzal a különbséggel, hogy a kontinentális nemzeti vagyionfogalom szűkebb és csak az értékes vagyontárgyakra terjed ki⁴⁷.

Áttérve ezután a kötelmi jogra, négy természetjogilag és erkölcsileg is elismert alapvető jogi értéket kell számba venni. Az egyik, hogy a feleknek a szerződéses jogviszonyba kerülés során az egyenjogúságon és a jheringi érdekösszhangon alapuló szerződéses jogviszonyban egymás érdekeit figyelembe véve, kölcsönösen együttműködve, korrekt módon kell eljárniuk, vagyis teljesíteniük. A másik elv, a „pacta sunt servanda” elv, ami azt jelenti, hogy a szerződéseket a megállapodás szerint kell teljesíteni. A harmadik az előző kettőből fakad, miszerint egyik fél sem használhatja ki tisztességtelen haszonszerzésre a másik fél tapasztalatlanságát vagy szorult helyzetét. Végül a negyedik elv, hogy a szerződéses kapcsolatokban az erőfölénynek nincsen helye⁴⁸.

E négy elv érvényesülése érdekében a polgári jogi kódexek a többnyire blankettaszerződésekkel és előre megszövegezett szerződésfeltételekkel a laikus fogyasztókkal szerződést kötő iparszerű szakmai gazdasági tevékenységet folytató eladókkal és szolgáltatókkal szemben az által nyújtanak védelmet, hogy az állami szervek, az érdekvédelmi szervezetek, valamint bárki peres úton megtámadhatja e szerződési feltételeket. Ezen kívül a polgári törvénykönyvek a fogyasztói szerződések megkonstruálásával külön védelmet biztosítanak a laikusok számára. Ez a védelem európai uniós irányelveken alapul. Azonban az EU ezeket az irányelveket újabban tendenciózusan a fogyasztók hátrányára és az iparszerűen szolgáltatók javára módosítja. Így került ki a fogyasztói hitel az ingatlan-hitelügyletek köréből, aminek az eredménye lett sok hitellel ingatlant vásárló vagy felújító kifosztása. Ez összefügg az EU-nak azzal a Magyarországgal is az IMF-hiteltárgyalások előfeltételévé megkísérelt követelésével, hogy a lakossági béreket és nyugdíjakat csökkenteni, adókat viszont emelni, a bankokat pedig adóelengedéssel támogatni kell. Az így kialakult bankuralom következménye, hogy inkorrekt és előre nem közölt egyoldalú kikötéseikkel szemben sem az állam, sem a bíróságok nem mernek erélyesen fellépni, az előző bal-liberális kormány pedig egyszerűen lepaktált velük⁴⁹. Az EU részéről is el van ismerve, és

---

⁴⁷ Valer Fabry, Uvod do angliskeho posemkoveho prava. In: Acta Universitatis Carolinae, Juridica, 1976. Monographya XXV.

⁴⁸ Zlinszky, 7. sz. jegyzetben hiv. mű

⁴⁹ Kotz László/Prugberger Tamás, Bankcsaták, Kapu, 2011/61. sz. 30-32. o.; u.ók: Banktrükkök a társadalmak ellen I-II. rész, Kapu, 2011/9. sz. 24-25. o. és 2011/10. sz.

az új magyar Ptk-tervezet tézisei is tartalmazták azt az új EU értéket, miszerint a gazdálkodó szervezetek jogosultak a haszonmaximálásra, és így az EU új jogi értékrendje igyekszik kiszorítani a tisztességes haszonra törekvés elvét. Elismeri a banki és a pénzügyi valamint a nagyvállalati uralmat jogi értéként és legalizálja a jogügyleteknél a szolgáltatói erőfölény és az ügyeskedés alkalmazását. Ezzel áll szinkronban a zártkörű részvénytársaság intézményének a kitalálása is, ahol egy szűk csoport erőfölényen alapulva azt csinálhat, amit akar. A nyílt, vagyis a normális rt-k esetében is általánossá vált az a gyakorlat, hogy az igazgatóság a közgyűlés meghallgatása nélkül határozza el, hogy az év végén nem fizet osztalékot, a kisebbségi jogok pedig a gyakorlatban eltűntek. Ezek a pénz uralma alá került EU politikának a természetjoggal ellentétes új jogi értékei, amit a tagállamok nemzeti jogába is minden áron átültetni akar.

Ez a kérdés egyúttal összefügg részben a polgári jog speciális területét képező, részben az abból kivált és közjogi területté vált munkajogi és szociális értékrenddel. Ami az első jogterület értékrendjét illeti, a munkáltató nem zsákmányolhatja ki a munkavállaló munkaerejét és nem teheti tönkre azt. Ezen kívül a végzett munkát annak értéke szerint köteles a munkavállalónak megfizetni. Tekintve, hogy a munkavállaló egzisztenciálisan a munkáltatótól függ és általában munkaerejét egyvalaki részére bocsátja rendelkezésre és munkaideje egészét ugyancsak főszbályként egyvalakinél tölti le, így azt az egyvalaki munkáltatót a neki dolgozó munkavállaló és annak családja irányában a „welfare state” és „society” értékrendje szerint gondoskodási, azaz „fürsorge” kötelezettség terheli. A munkavállaló viszont a munkáltató irányában ezzel szemben engedelmességgel és hűséggel tartozik. Az engedelmisség azt jelenti, hogy a munkavállaló a munkát a munkáltató utasításai szerint a legjobb tudásával köteles elvégezni, ha pedig az utasítás hibás, akkor erre a munkáltatóját köteles figyelmeztetni. Ami pedig a hűséget jelenti, a munkavállaló nem folytathat olyan tevékenységet, amivel a munkáltató versenyhelyzetét rontja és nem tanúsíthat vele szemben lejárató magatartást. Egyszóval, nem keltheti rossz hírnevét⁵⁰.

35-40. sz.; Prugberger Tamás/Nagy Zoltán, A lakossági hitelezéssel kapcsolatos szabályozási problémák, *Competitio*, 2011/1. sz. 44-51. o.

⁵⁰ Európai Szociális Charta 2. cikkely, jogdogmatikailag tökéletesen kidolgozva lásd német BGB 611-618. §-ait

Ez az alapvető jogi érték a munkáltató és a munkavállaló viszonyában. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy a munkáltatók a jogviszonyból adódó privilegizált helyzetüket kihasználják a nekik kiszolgáltatott és velük alárendelt helyzetben álló munkavállalókkal szemben. Ezt hivatott ellensúlyozni a kollektív munkajog intézményrendszerre, a szakszervezeti érdekvédelem, az állami szerepvállalással is lefolytatható szakszervezetek és munkáltatók, ill. szövetségeik közötti érdek egyeztetés, valamint az üzemi alkotmányjog. A globálissá vált neoliberais igényeknek megfelelően azonban az Európai Unió munkajogi irányelvei és azokkal összhangban különösen az új tagállamok hátrányára szűkítik a szakszervezeti és az üzemi tanácsi jogosítványokat, a háromoldalú tárgyalásokból pedig a 2011:XCIII.tv. alapján kivonult Magyarországon az érdekköordinációt eddig megvalósító állam. A 2012:I. tv.-el kihirdetett új magyar Munkatörvénykönyv pedig a munkáltatók kívánságának megfelelően erősen növeli a munkavállalók kiszolgáltatotti, és egzisztenciális, valamint fiziológiai kizsákmányolására alkalmas helyzetét⁵¹.

A szociális jogosultságok terén az Európai Szociális Chartában lefektetett elvekkel ellentétben az egyre növekvő munkavállalói társadalombiztosítási járulékfizetéssel fordított arányban jelentősen csökkent a munkanélküli és a betegségi segély folyósításának az időtartama és az összege, valamint növekedtek a gyógyszerek és a gyógyászati segédeszközök térítési díjai. Ezen kívül a nyugdíjak terén is az indokoltnál aránytalanul túlméretezett jogosultság-szűkítésekre került sor. Ez Magyarországon a rokkantsági nyugdíjnál mutatkozik meg, amelyet a 2012. évi új szabályozás a korábbinál jóval csökkentettebb összegű járadékfolyósítássá alakított át. Mindebből az tűnik ki, hogy a munka- és a szociális jog területén a gazdaság és a gazdasági verseny jogához hasonlóan egyre nagyobb mértékben távolodik el negatív irányban a klasszikus természetjogi értékektől a posztmodern globalizált neoliberais értékrend és az általa megalkotásra kerülő pozitív jog. Ez a posztmodern jogi értékrend csupán az egyre szűkebbé váló gazdasági és pénzhatalmi elitnek kedvez, azt szolgálja ki és azt is alkotja magának meg teljesen egocentrikus módon, ahol érdek-koordinációról szó sem esik. Ádám Antal utal arra, hogy a fejlett nyugati államok jogelméletében vannak, akik kritizálják mind ezt – így D. Kennedy és R. M. Unger – kik szerint a liberális jogelvek és

---

⁵¹ Lásd bővebben: Prugberger, Magyar munkajogi reform európai kitekintéssel. Novotni Kiadó, Miskolc, 2012.

az alapjogok egy-némelyike – mint pl. a szerződési szabadság az erőfő-
lényen alapulva egyeseknek igazságtalanul nyújt előnyöket, másokat
viszont kegyetlenül eltipor⁵².

---

⁵² Ádám, 1. sz. jegyzetben hiv. mű, 189. o.